

ŠTA NAS ČEKA POSLIJE PANDEMIJE:

PREGLED ŽENSKIH PRAVA I UKLJUČIVANJE
U EVROPSKE INTEGRACIJE

DECEMBAR 2020

Bosna i Hercegovina (BiH) je službeno predala zahtjev za članstvo u Evropskoj Uniji (EU) 2016. godine. U maju 2019. godine, Evropska komisija (EK) usvojila je Mišljenje o zahtjevu BiH za članstvo u EU u kojem nije preporučila dodjelu kandidatskog statusa za BiH nego je navela 14 prioriteta u kojima treba ostvariti napredak kako bi Vijeće EU moglo odlučiti o narednim koracima. Prioriteti se odnose na vladavinu prava, borbu protiv korupcije i zaštitu prava svih građana. Na žalost, malo je toga postignuto u ovom procesu, a zemlja je u stalnoj političkoj krizi koja utječe na sve aspekte života i društva, uključujući i proces evropskih integracija. Nezaposlenost, korupcija i nepovjerenje građana u pravni sistem rastu u društvu, uz egzodus mladih iz zemlje.

U takvoj situaciji dogodila se pandemija COVID-19.

Sada je sasvim jasno da pandemija nije samo zdravstveni problem. Posljedice su višestruke, na ekonomski, društveni pa i na porodični aspekt života. Naravno, za zemlju poput BiH, s obzirom na sve prethodno spomenute okolnosti, sve je još mnogo teže.

Mnoge analize već sada ukazuju da je pandemija produbila razlike koje već postoje u društvu kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti i jednakim mogućnostima. BiH je vrlo tradicionalno društvo u kojem se žene svakodnevno bore za bolji položaj. Stereotipi o ulozi žene u društvu, niže plaće i duža razdoblja nezaposlenosti, nasilje u porodici, isključenost sa mjesta odlučivanja samo su neki od problema s kojima se žene susreću.

Kriza izazvana pandemijom još jednom je potvrdila činjenicu da posljedice kriza nisu rodno neutralne. Naprotiv, uvijek su teže za one grupe stanovništva čiji je socijalno-ekonomski položaj prije izbijanja krize nepovoljniji, a to svakako uključuje žene.

Diskriminacija žena na radnom mjestu produbljena je tokom pandemije. Žene su većina među onima s ugovorima na određeno vrijeme, koji nisu obnovljeni. Suočene su s povećanim rizikom od izloženosti COVID-19 zbog njihove neproporcionalne zastupljenosti među zdravstvenim i socijalnim službama, u medijima i obrazovanju. Prema nekim neslužbenim podacima oko 70% zdravstvenih i socijalnih službenica čine žene. Ista ili gotovo isto stanje je i u sektoru medija i obrazovanja.

Po prvi puta mnoge tvrtke prihvaćaju posao od kuće. Već sada mnogi kažu da će se ovaj oblik rada zadržati barem djelimično, što će imati mnogo teže posljedice za žene, koje daleko više snose teret tzv. kućnih poslova, a majke dodatno kada kombiniraju posao s brigom o djeci. Naravno, to će posebno pogoditi samohrane majke koje su često u nepovoljnom ekonomskom položaju. Produbljuje krizu odgodit će povratak žena na plaćeni rad. Pandemija je pokazala više nego ikad da neplaćeni ženski rad žena subvencionira i javne usluge i privatnu dobit. Stoga se ovaj rad mora adekvatno procijeniti i uključiti u ekonomska mjerenja. Dodatno, ne treba zanemariti i da će isključivanje žena iz radnog procesa zasigurno doprinijeti i isključivanju žena iz političkih procesa.

Nasilje u pandemiji je značajno povećano. Najbolji odgovor na krizu stigao je iz organizacija civilnog društva, koje su preuzele nekoliko uloga institucija. Ženske organizacije su bile te koje su vodile sigurne kuće i pružale direktne usluge žrtvama nasilja, te vodili linije za pomoć. Civilno društvo pokazalo je da na krize reagira puno bolje i učinkovitije te da svoj posao mogu brže reorganizirati i uspješno prilagoditi novim uvjetima u odnosu na institucije. Prema posljednjem Izveštaju o napretku EK za BiH navedeno je da je potrebno poboljšati prikupljanje podataka kako bi se omogućio razvoj zdravih politika usmjerenih na ključne rodne praznine i pružili relevantni podaci o rodno uvjetovanom nasilju.

Mnogi se slažu da će se društveni život nakon pandemije u cijelom svijetu obnavljati na nekim novim temeljima. U tom procesu moramo osigurati punu integraciju principa ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti. Za BiH ovo je posebno važno jer na ovim principima počiva EU kojoj BiH teži.

Proces evropskih integracija, sa posebnim fokusom na pitanja rodne ravnopravnosti predmet je višegodišnjeg monitoringa Ženske zagovaračke grupe¹.

Ovim dokumentom nastojimo ukazati na neravnopravnosti spolova koja kontinuirano postoji u BiH društvu te u kojoj mjeri će pandemija stanje dodatno pogoršati. Također, svrha ovog dokumenta je da istraži opcije i predloži preporuke za bolju provedbu standarda i zakona o rodnoj ravnopravnosti u BiH, bolju integraciju rodno osviještene politike unutar procesa pridruživanja EU i poboljšanu ulogu ženskih organizacija civilnog društva u dijalogu o politikama unutar procesa integracije u EU.

---

¹ Ženska zagovaračka grupa učestvovala je u izradi ovog dokumenta, a čine je: Prava za sve (Sarajevo), ICVA (Inicijativa i civilna akcija) (Sarajevo), Udruženje „Zemlja djece“ (Tuzla), Fondacija „Udružene žene“ (Banja Luka), Fondacija lokalne demokratije (Sarajevo), Fondacija CURE (Sarajevo), Centar ženskih prava (Zenica), Udruženje „Žena BiH“ (Mostar), Ženska aktivistica Memnuna Zvizdić, LEGIS Tuzla, Fondacija za osnaživanje žena, Sarajevo, SEKA Goražde

Diskriminacija žena kroz još uvijek neusklađeno zakonodavstvo i nedostatak provedbe postojećih propisa sprječava žene da traže i ostvare pristup zagaranтовanoj zaštiti. Ovo se posebno odnosi na neusklađene propise o porođiljnim naknadama, te rodno zasnovanu diskriminaciju u oblasti rada. Izvještaji Evropske komisije kontinuirano skreću pažnju na poseban problem nedostatka statističkih podataka razvrstanih po spolu kada se radi o zastupljenosti žena u različitim sektorima i razlici u platama.

Pandemija COVID-19 posebno je opteretila žene koje čine veliku većinu zaposlenica u zdravstvenom i socijalnom sektoru², kao i sektoru trgovine, a koje su kao takve više izložene riziku zaraze. ILO procjenjuje i da je sektor neformalne ekonomije najugroženiji, gdje u sektorima visokog rizika radi 42% žena u odnosu na 32% muškaraca.³

Prema podacima UNDP-a, preduzeća čije su vlasnice žene prijavila su značajniji pad prometa na samom početku pandemije, a broj preduzeća gdje žene čine većinu zaposlenica koja su morala biti zatvorena je više nego duplo veći nego onih gdje su većina zaposlenika muškarci.⁴

Također, žene su najviše pogođene otkazima, posebno kada se radi o ugroženim sektorima pružanja usluga, ugostiteljstva i turizma gdje većinu zaposlenica čine upravo žene. Prema procjenama UN Women, tokom pandemije posao je izgubilo 13% žena u odnosu na 8% muškaraca.⁵ Žene čine i većinu onih sa zaključenim ugovorima o radu na određeno vrijeme, koji u pandemiji mahom nisu obnovljeni. Otežan je i pristup ostvarivanju prava i naknada na osnovu nezaposlenosti, uz izostanak adekvatne reakcije nadležnih institucija. Tokom proteklog perioda, zabilježeni su i slučajevi nuđenja ugovora kojima se zaposlenice na određeni period odriču plate i odluka o neplaćenom odsustvu.

Podaci također jasno pokazuju da su velika većina kućanskih i porođičnih poslova ustvari „ženski poslovi“, tj. da ih obavlja isključivo ili najčešće žena. Naime, u čak 93,8% veza sve ili većinu navedenih poslova obavljaju žene, a nešto ujednačenije, je kada se radi o obavezama vezanim za brigu o djeci, pri čemu muškarci najčešće preuzimaju obaveze kao što su igra i šetanje sa djetetom, te pomaganje djetetu u nečemu.⁶

Pristup žena zdravstvenoj zaštiti je i tokom pandemije bio otežan, posebno kada se radi o ženama sa invaliditetom, trudnicama i onkološkim pacijenticama. Trudnice, porođilje, ali i sve druge žene koje su imale medicinske potrebe vezano za seksualno i reproduktivno zdravlje su ugrožene jer je COVID-19 uticao na zatvaranje nadležnih zdravstvenih službi ili skraćivanje njihovog radnog vremena, te obavljanje isključivo operacija hitnog karaktera.

² Prema zvaničnim podacima entitetskih zavoda za statistiku, u Federaciji BiH doktorica medicine ima 2.917 u odnosu na 1.838 doktora, dok je razlika još veća kada se radi o strukturi zdravstvenih tehničara i medicinskih sestara: 10.436 žena i 2.906 muškaraca. U Republici Srpskoj, u javnim zdravstvenim ustanovama zaposleno je 6.633 žena i 1.965 muškaraca.

³ ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition Updated estimates and analysis

⁴ UNDP. Economic Impact Assessment of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina.

⁵ UN Women. The impact of COVID-19 on women's and men's lives and livelihoods

⁶ Agencija za ravnopravnost spolova. <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/09/Uticaj-rodne-podjele-porodice-i-kućanskih-poslova-na-profesionalni-beimot-zaposlenih-beena-u-BiH.pdf>

Neprovođenje Zakona o ravnopravnosti spolova BiH (ZoRS), kao i neusklađivanje propisa i drugih zakona sa ovim zakonom doprinosi kontinuiranom isključivanju žena iz političkih procesa i aktivnog učešća prilikom donošenja važnih odluka.

BiH se duži vremenski period nalazi u političkoj krizi. Nakon Općih izbora, koji su održani 2018. godine, još uvijek nije formirana vlada na nivou Federacije BiH, kao ni u pojedinim kantonima. Prosjek učešća žena u vladama koje su do sada imenovane iznosi oko 18%. U izvještaju Evropske komisije o napretku za BiH (Izvještaj EK)⁷ je prepoznat i istaknut problem nepoštivanja ZoRS i navedeno je da u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH zastupljeno 21% žena (9 od 42), dok je u Domu naroda zastupljeno 20% (3 od 15). Ovakvim postupanjem žene su isključene iz pregovaračkih, reformskih procesa i kreiranja javnih politika.

Ista situacija se desila na lokalnim izborima koji su održani u novembru 2020. godine, kandidovano je 29 žena za grado/načelnice, u odnosu na 396 muškaraca. U FBiH tri kantona nisu imala ni jednu kandidatkinju za grado/načelnicu, dok je u ostalim prosječna zastupljenost žena bila oko 10%. U Republici Srpskoj, 6 od 8 gradova nisu imala ni jednu kandidatkinju za gradonačelnicu, a isti slučaj je i u 50 od 56 opština. Po preliminarnim podacima koji se nalaze na stranici Centralne izborne komisije BiH do sada je izabrano samo pet žena za načelnice.⁸

U izvještaju EK je, također kao problem koji se treba rješavati navedeno da političke stranke ne imenuju žene u svoje upravljačke i rukovodeće strukture. Na ovaj način su isključene iz procesa kreiranja izbornih lista, imenovanje ministara, predstavljanje stranke u javnosti i medijima, itd. Važno je istaći činjenicu da se političke stranke financiraju iz državnog budžeta i stoga bi morale poštovati i u potpunosti provoditi sve zakone u okviru svojih struktura, uključujući i ZoRS. Pored toga, BiH treba provesti već usvojenu preporuku CEDAW komiteta o izmjeni Zakona o Vijeću ministara kako bi se osiguralo učešće 40% žena.

Isključivanje žena i ženskih organizacija je prisutno i u procesu integracije BiH u EU, žene nisu dovoljno zastupljene u relevantnim institucionalnim mehanizmima.

Trend isključivanja žena se nastavio i u vrijeme pandemije COVID-19. Iako po funkcijama na kojima se nalaze žene jesu uključene u sastav brojnih kriznih štabova u BiH na različitim nivoim vlasti, ali ipak ostaju nedovoljno zastupljene u ključnim mehanizmima odlučivanja, poput Federalnog štaba civilne zaštite i Republičkog štaba za vanredne situacije RS.

---

⁷ Bosnia and Herzegovina 2020 Report

(https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf)

⁸ Podatak sa zvanične stranice CIKa (https://www.izbori.ba/Rezultati_izbora/?resId=27&langId=1#/8/0/0) očitani 04.12.2020. godine. Opštine u kojima žene imaju najveći broj glasova su: Odžak, Drvar, Istočni Drvar, Jezero i Novo Goražde.

NASILJE NAD ŽENAMA / RODNO ZASNOVANO NASILJE

Problem nasilja nad ženama i neadekvatnog odgovora nadležnih po ovom pitanju je konstanta u bh. društvu. Organizacije civilnog društva godinama ukazuju na ovaj problem i predlažu mjere za njegovo adekvatno rješavanje, ali pozitivni pomoci su jedva vidljivi. Evropska komisija, također u svojim izvještajima o napretku stalno ističe neadekvatno rješavanje ovog problema. U izvještaju EK od ove godine jasno stoji da je potrebno unaprijediti institucionalni odgovor na rodno zasnovano nasilje, što uključuje zaštitne mjere, podršku žrtvi, pravnu pomoć i siguran smještaj.

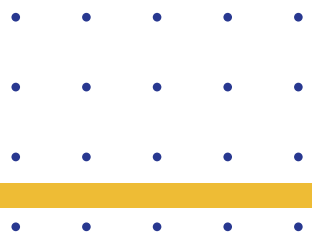
1. maja 2020. godine stupio je na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj. Istovremeno, Krivični zakonik Republike Srpske nije adekvatno usklađen u skladu sa obavezama institucija RS. Stoga, tzv. lakši slučajevi nasilja u porodici ostat će neprocesuirani do adekvatnih izmjena krivičnog zakonodavstva, te je trenutno moguće procesuirati samo oblike kod kojih je nastupila posljedica kakvu prepoznaje Krivični zakonik Republike Srpske.

Krivični postupci u predmetima vezanim za rodno zasnovano nasilje su i dalje dugotrajni, te nedostaje mogućnost isključenja obaveznog posredovanja u brakorazvodnom postupku, a samim tim i zaštite majke i maloljetne djece, u slučajevima nasilja u porodici. Eventualne odluke o oslobađanju plaćanja naknade za postupak posredovanja uglavnom se odnose na muškarce, a jako rijetko na žene. Tokom pandemije, sudovi i centri za socijalni rad su radili u ograničenom kapacitetu i procesuirali samo slučajeve kršenja mjera kriznih štabova u vezi sa vanrednim stanjem i predmete hitne prirode u kojima nisu prepoznali nasilje u porodici.

U FBiH još uvijek nema konkretnog rješenja za pitanje sistemskog financiranja sigurnih kuća.

Pojava pandemije COVID19 i primjena preventivnih mjera koje podrazumijevaju prestanak rada, rad od kuće i ograničeno kretanje je dovela do porasta broja nasilja nad ženama i regresije u rješavanju problema nasilja.

Informacije iz sigurnih kuća su pokazale porast poziva na SOS telefone za 20% tokom prvog vala pandemije i tzv. „zatvaranja“ zbog preventivnih mjera. Većina institucija je bila nepristupačna žrtvama nasilja tokom tog perioda. Dotadašnji sistem zbrinjavanja žrtava nasilja u novonastaloj situaciji nije funkcionisao, a nadležne institucije nisu razvile alternativnu strategiju koja će osigurati kvalitetan i sistematičan pristup. Sigurne kuće su zanemarene od strane države i nije im pružena nikakva pomoć i podrška.

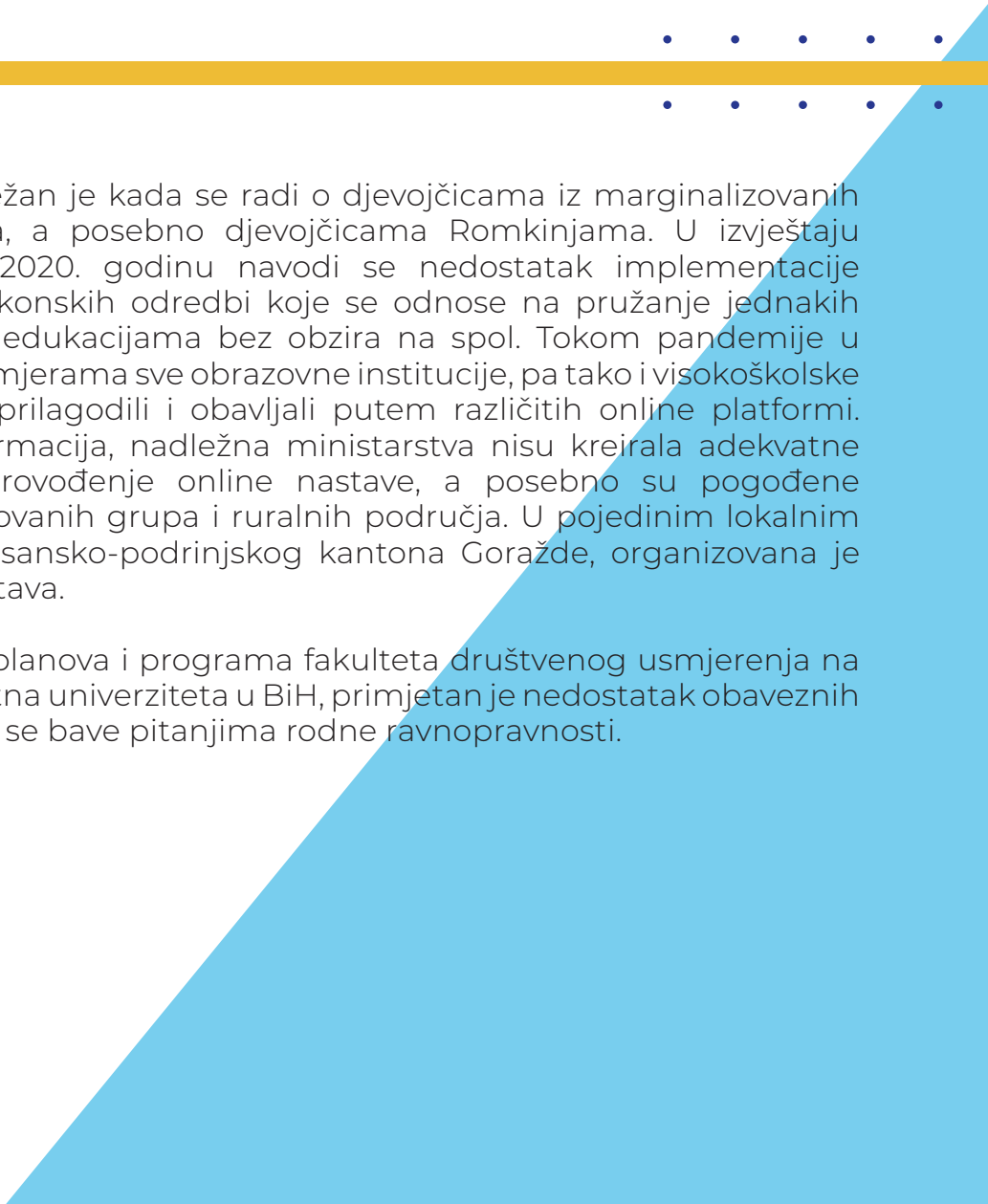
Uprkos apelima međunarodnih mehanizama, kako sve vlade moraju staviti sigurnost žena na prvo mjesto u odgovoru na pandemiju, upravljanje servisima pomoći i pružanje pratećih usluga i dalje u najvećoj mjeri pružaju organizacije civilnog društva. Potreba za smještajem žrtava nasilja je konstantno prisutna, kako prije tako i tokom pandemije, i centri za socijalni rad kontaktiraju sigurne kuće tražeći smještaj za žrtve. Većina sigurnih kuća nema mogućnost fizičke izolacije novih korisnica koje su eventualno zaražene korona virusom. Dodatno, imaju probleme sa testiranjem novih korisnica prije smještaja zbog nedostatka testova i otežanog pristupa testiranju u domovima zdravlja ili previsoke cijene u privatnim klinikama.

OBRAZOVANJE

Pristup obrazovanju otežan je kada se radi o djevojčicama iz marginalizovanih grupa, ruralnih sredina, a posebno djevojčicama Romkinjama. U izvještaju Evropske komisije za 2020. godinu navodi se nedostatak implementacije antidiskriminacionih zakonskih odredbi koje se odnose na pružanje jednakih prilika u obrazovanju i edukacijama bez obzira na spol. Tokom pandemije u skladu sa preventivnim mjerama sve obrazovne institucije, pa tako i visokoškolske institucije, su svoj rad prilagodili i obavljali putem različitih online platformi. Prema dostupnim informacijama, nadležna ministarstva nisu kreirala adekvatne uslove za kvalitetno provođenje online nastave, a posebno su pogođene djevojčice iz marginalizovanih grupa i ruralnih područja. U pojedinim lokalnim zajednicama, poput Bosansko-podrinjskog kantona Goražde, organizovana je samo konsultativna nastava.

Kroz analizu nastavnih planova i programa fakulteta društvenog usmjerenja na svim javnim i četiri privatna univerziteta u BiH, primjetan je nedostatak obaveznih i izbornih predmeta koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.

SUŽAVANJE PROSTORA DJELOVANJA ŽENSKIH ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA

I prije krize suočili smo se sa izraženim problemom sužavanja prostora za djelovanje OCD, posebno onih koje se bave ženskim pravima i rodnom ravnopravnošću. Fokus vlada svih zemalja sada je usmjeren na oporavak privrede koja je pandemijom snažno razorena. Zbog toga smo veoma zabrinuti da ovo vodi rezanju sredstava koja su namijenjena za rad i djelovanje ženskih organizacija civilnog društva. Umanjenje sredstava za rad na ljudskim pravima, direktno će uticati na brojne servisne i druge usluge koje OCD sada pružaju, a koje neće niko preuzeti. Dodatno, realno postoji opasnost da se gašenjem OCD uguše i glasovi kritike koje se upućuju prema vlastima i kojima ih se poziva na odgovornost prema svim građanima i građankama.

Nastavak pružanja podrške civilnom društvu također bi značio slanje poruke državi da i oni trebaju graditi podršku i partnerski odnos s ženskim organizacijama i povezivati se s njima, uključujući njihove glasove i perspektive.

Jačanje civilnog društva doprinosi stvaranju odgovornih vlada. U sklopu svojih izvještaja o napretku i procesa pristupanja EU, Evropska komisija bi trebala nastaviti zahtijevati osiguravanje rodne ravnopravnosti u praksi u BiH i uključiti ženske organizacije civilnog društva, odnosno žene u svoje dijaloge i procese. U posljednjem Izvještaju o napretku EK je navedeno da nije postignut napredak u osiguranju povoljnog okruženja za civilno društvo, te da je potrebno osigurati značajne i systemske konzultacije s civilnim društvom. Osnaženo civilno društvo ključna je komponenta svakog demokratskog sistema i državne institucije bi ga trebale prepoznati i tretirati kao takvo.⁹

---

⁹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/bosnia_and_herzegovina_report_2020.pdf (uvid 07.12.2020)

PREPORUKE

- Potpuna primjena Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH mora biti osigurana u sastavu svih tijela na svim nivoima vlasti. Svi statuti i dokumenti političkih partija moraju biti izmijenjeni i dopunjeni u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova i primijenjeni u praksi.
- EU treba osigurati snažniju finansijsku podršku za WCSOs i programe rodne ravnopravnosti kako bi se i u periodu tokom i nakon pandemije nastavilo kontinuirano utjecati na politike rodne ravnopravnosti i provedbu politika i zakona u praksi.
- Delegacija Evropske unije treba poboljšati svoj dijalog sa ženskim organizacijama civilnog društva u procesima pristupanja Evropskoj uniji i utjecati na vlasti BiH da učine isto, osiguravajući tako da procesi i politike imaju rodnu perspektivu.
- Neophodna je procjena uticaja svih relevantnih propisa na žene a koje su usvojene ili će se usvajati u narednom periodu kao odgovor na pandemiju. Nova Strategija zapošljavanja FBiH 2021-2027 mora uključiti rodnu perspektivu te naročito marginalizovane žene prilikom zapošljavanja/samozapošljavanja.
- Vlade na svim nivoima vlasti moraju obezbijediti sredstva za poticaje i pomoć ženama malim preduzetnicama kako bi ublažile negativne ekonomske posljedice uzrokovane preventivnim mjerama i zabranom rada.
- Potrebno je osigurati jednak pristup obrazovanju u svim ustanovama, posebno kada se radi o online oblicima nastave.
- Neophodno je formalno u nastavne planove i programe uključiti nove ili proširiti već postojeće relevantne predmete s izučavanjem tematike ukidanja stereotipa i poboljšanja položaja djevojčica i žena.
- Potrebno je hitno usklađivanje Krivičnog zakonika Republike Srpske sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj.
- Na nivou F BiH se mora obezbijediti sistemsko financiranje sigurnih kuća.

PRAVA ZA SVE je bh. organizacija civilnog društva koja se bavi zaštitom i zagovaranjem ljudskih prava u cilju stvaranja pravednog i demokratskog društva zasnovanog na principima ljudskih prava. PRAVA ZA SVE traži odgovornost države za poštovanje, zaštitu i ostvarenje ljudskih prava za sve; traži pravdu za žrtve kršenja ljudskih prava; promovira jednake mogućnosti za sve, bez obzira na spol ili rod, onesposobljenje, rasu ili status manjine, spolnu ili rodnu orijentaciju, ili bilo koju drugu razliku; podržava razvoj vještina i osnaživanje isključenih grupa i zajednica.

Ova publikacija je nastala u okviru programa “Women’s Voices and Perspectives Integrated into EU Accession Process” i u saradnji sa Ženskom zagovaračkom grupom koju čine: Prava za sve (Sarajevo), ICVA (Inicijativa i civilna akcija) (Sarajevo), Udruženje „Zemlja djece“ (Tuzla), Fondacija „Udružene žene“ (Banja Luka), Fondacija lokalne demokratije (Sarajevo), Fondacija CURE (Sarajevo), Centar ženskih prava (Zenica), Udruženje „Žena BiH“ (Mostar), Udruženje SEKA Goražde, aktivistica Memnuna Zvizdić, Udruženje LEGIS Tuzla I Fondacija za osnaživanje žena, Sarajevo.

This material is completely or partly financed by the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) and Kvinna till Kvinna. Sida and Kvinna till Kvinna does not necessarily agree with the opinions expressed. The author alone is responsible for the content.